

LÉTEZIK-E ÖKOLÓGIAI POLITIKA, ÉS VAN-E SZÜKSÉGE FILOZÓFIÁRA?

DOES ECOLOGICAL POLITICS EXIST? DOES IT NEED A PHILOSOPHY?

Lányi András

CSc, ny. habil. egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest
lanyi.andras@tatk.elte.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Ez az írás *Az ökológiai filozófiája* című, készülő könyvem bevezető fejezete. Az ökológiai világnézet kialakulását mint a késő modernitás válságára adott válaszkísérletet mutatja be. A világ mostani rendje nem azért fenntarthatatlan, mert a természet eltartó képességének korlátaiba ütközött, hanem azért ütközött természeti korlátokba, mert fenntarthatatlan. A történelem ideje találkozott az evolúció idejével: az emberiség túléléséhez nélkülözhetetlen természeti feltételek kerültek veszélybe. Ezért újra kell gondolnunk a jó életről és a jó kormányzásról, fejlődésről és szabadságról alkotott alapvető fogalmainkat. A közjó nyilvános vitatását nem helyettesíthetik többé személytelen mechanizmusok: a politika ismét rászorul a filozófiára. A dolgok emberi léptékének helyreállítása decentralizációt jelent: az érintettek felelős részvételén alapuló döntéshozatal csak helyi szinten lehetséges.

ABSTRACT

This paper is the introductory chapter of a book in progress under the title *The Philosophy of Eco-Politics* which is to introduce the development of the ecological worldview as an attempt to answer the crisis of late modernity. The present world order is unsustainable not that it confronts the limits of nature's carrying capacities but it confronts natural limits because it is unsustainable. The time of history has met the time-scale of evolution: natural conditions indispensable for the survival of humankind are threatened. Thus we cannot help reconsidering our basic concepts about good life and good governance, freedom, and progress. As public debate about the common good cannot be substituted by impersonal mechanisms anymore politics are again in need of some philosophy. The restoration of the human scale of affairs means decentralization, because decision-making based on a responsible participation of the affected ones is possible but on a local level.

Kulcsszavak: ökofilozófia, politikai ökológia, fenntarthatóság, globalizáció, részvételi demokrácia

Keywords: eco-philosophy, political ecology, sustainability, globalization, participatory democracy

1. MIÉRT NEM VESSZÜK ÉSZRE A NAGY VÁLTOZÁSOKAT?

Olvastam valahol, hogy amikor Cook kapitány hajója 1770-ben először közelítette meg Ausztrália partjait, utasai kíváncsian lesték, hogyan reagálnak majd megjelenésükre a kőkorszaki viszonyok között élő bennszülöttek. Legnagyobb meglepetésükre se reagáltak, levegőnek nézték a háromárbócos bárkát. Túl nagy volt ahhoz, hogy valóságos legyen. Csak akkor kezdtek fejvesztett menekülésbe, amikor leeresztették a csónakokat, és fegyveres tengerészek kezdtek evezni a part felé. Erről már sejtették, hogy mit jelent.

A nagy változásokat azért nem vesszük észre, mert túl nagyok a felfogásunkhoz képest. Belülről éljük át őket, együtt változunk velük. A Föld forgását sem észleljük. Továbbá azért sem vesszük észre őket, mert túlságosan kicsinyek, lassúak. A földfelszín felmelegedésének mértéke évről évre alig mérhető. A termótalaj pusztulása vagy kiszáradása, az élő vizek elszennyeződése évtizedekig eltart, és mire végbemegy, kihal a nemzedék, amelynek életébe változást hozott, utódaik pedig már a megváltozott körülmények közé születnek, és azt tartják természetesnek. A földtörténeti léptékű változások nem köthetők nevezetes dátumokhoz, jeles eseményekhez. Nincs pillanatnyi aktualitásuk, tehát nem számíthatnak közfigyelemre, különösen nem a napi szenzációkra vadászó elektronikus tömegmédiában. A csernobili vagy fukusimai „baleset” szenzációja csupán emlékeztet arra a kezelhetetlen és mérhetetlen kockázatra, amelyet a kiégett radioaktív fűtőelemek, nukleáris kísérletek, a tenger mélyén békésen roszdásodó kiszuperált atom-tengeralattjárók jelentenek – nem valamikor a távoli jövőben, hanem már jó ideje.

Amikor megszülettem – idestova hetvennégy esztendeje – két és fél milliárd ember élt a Földön. Ma több mint hét és fél milliárdan vagyunk. Akkoriban, a huszadik század közepén, az embercsoportok és világnézetek élet-halál harca legalább abban a vigasztaló tudatban zajlott, hogy bármit is művelünk egymással mi, emberek, az csak morális értelemben jóvátehető, de nem visszafordíthatatlan, mert a bolygó erőforrásai kimeríthetetlenek lévén, egyedül a mi találékonyaságunkon múlik, hogyan gazdálkodunk velük, s így cselekedeteink kárhozatos következményeit egy bölcsőbb nemzedék még jóra fordíthatja egyszer. Két világháború borzalmai után a túlélők még mindig okkal remélték, hogy ha a nemzetek nem egymást igyekeznek leigázni és kifosztani, hanem a természet kincseinek kiaknázásában versengenek, békésebb, boldogabb világot tudnak majd teremteni maguknak. A technológia szédületes fejlődése táplálta ezt a reményt, és az életformák gazdag sokféleségének eltűnése, ha észlelték is, még sokáig elfogadható árnak tűnt a természet ellenében viselt totális háború zsákmányán osztozkodó milliók szemében. Akik pedig kimaradtak az osztozkodásból, akiknek addigi életformája, megélhetése, egészsége, ép környezete a diadalmas haladás útjába került, és hirtelen semmivé lett, azok még állhatatosabban követelték maguknak

a jogot, hogy áldozatból tettesekké válhassanak maguk is (valljuk be, más választásuk nem is igen maradt).

Így történhetett, hogy az emberiség még akkor sem próbált letérni az előre látható pusztulás felé vezető útról, amikor annak járhatatlanságáról már nemcsak tudományos előrejelzések tudósították. Mindennapos tapasztalatunk része lett a klímaváltozás, talajpusztulás, ivóvízhiány, az újfajta járványok, újfajta háborúk (a maradék erőforrásokért) és az új népvándorlás: a túlnépesedés, az elsivatagosodás és az elharapózó erők az áldozatainak tömeges megjelenése a gazdagabb földrészeken. Fajunk létszáma egyetlen nemzedék életideje alatt megháromszorozódott, a vegetáció pedig hirtelen eltűnt bolygónk felszínének nagyobb részéről: a vadon helyét állandó emberi beavatkozás nélkül fenntarthatatlan mezőgazdasági monokultúrák foglalták el. Ma már a szárazföldi gerinces élőlények összes testtömegének 95%-át az ember és az ő haszonállatai adják: ez azt jelenti, hogy lényegében lezajlott a hatodik nagy fajkihalás bolygónk életében. Ez a mostani annyiban különbözik elődeitől, hogy egyetlen özőnfaj, a *homo sapiens* hirtelen túlszaporodásának a következményeként példátlan gyorsasággal megy végbe, földtörténeti léptékkal mérve egyetlen szempillantás alatt. Úgy is mondhatnánk, hogy a történelem ideje most találkozott az evolúció idejével. Páratlan esemény ez fajunk történetében, azonban nem biztos, hogy túlélhető.

Az utolsó pillanatig hitegettük magunkat. Termelésnek neveztük természeti és kulturális örökségünk elfogyasztását, azaz tömeges átalakítását hulladékká, jólétnek az örömtelen, kényszeres pazarlást, észszerű gazdálkodásnak a profit utáni hajszát, haladásnak az ember egyre növekvő kiszolgáltatottságát a technológiai rendszereknek és logisztikai szempontoknak. Mivel gyermekeinket nemzedékeken át ebben a szellemben neveltük, ők már elképzelni se tudják, hogy élhetnének másképpen is. Nem változtattunk öngyilkos szokásainkon, mert attól tartottunk, minden összeomlik, ha változtatunk; inkább alávetettük magunkat az ipari rendszer logikájának, és még több termeléssel, még tömegesebb hatású, durvább technológiák bevetésével, szigorúbb ellenőrzéssel, egyre erőszakosabb módszerekkel próbáltuk elérni, hogy minden így maradjon, ahogyan most van, bár sejtettük, hogy nem maradhat így. Az emberiség túlélése szempontjából pótolhatatlan éveket fecsértünk el ezzel.

Mindez úgy hangzik, mint az utókornak szánt magyarázkodás. Mintha hinnék benne, hogy lesz még utókor, amely a magyarázatainkra kíváncsi. Azonban, őszintén szólva, nem nagyon bízom ebben. Évente a rendelkezésünkre álló természeti források és nyelők kapacitásának mintegy a másfélszeresét használjuk el: honnan vesszük a maradékot? Utódainktól, az ő jövőjüket éljük el, mindent megteszünk azért, hogy ne élhessenek emberhez méltó életet. Ezért egyre valószínűtlenebb, hogy rendelkezni fognak a hosszabb lineáris szövegek tanulmányozásához kellő türelemmel, tudással, szabadidővel, szabadsággal és egyéb luxusjavakkal. Ha

mégis, akkor a nyugati civilizáció végnapjaiból származó dokumentumokat legfeljebb bűnjelként veszik majd figyelembe.

Ez az írás tehát a ma élőkhez szól, és a társadalmi együttélés rendjének elkerülhetetlen, máris végzetesen megkésett átalakulásával kapcsolatos elgondolásokat tartalmaz. Abból indul ki, hogy a világunkat fenyegető ökológiai válság elhárítása vagy enyhítése nem lehetséges a politikai filozófia bevett alapelveire támaszkodva. Már csak azért sem, mert maga a válság nem „ökológiai” – a földi ökoszisztéma összeomlása nem oka, hanem következménye a modern nyugati civilizáció válságának. Jelzi csupán azoknak az előfeltevéseknek a tarthatatlanságát, melyek jegyében az igaz ismeretről és a jó életről fogalmat alkottunk magunknak egy hosszú korszakon keresztül. A világ mostani rendje nem azért fenntarthatatlan, mert a természet eltartó képességének korlátaiba ütközik, hanem azért ütközik természeti korlátokba, mert fenntarthatatlan: ellentmondásai az adott rendszer logikáján belül feloldhatatlanok, más szóval, a civilizációnk túlélését és megújítását szolgáló javaslatoknak szükségképpen a rendszeren kívülről kell érkezniük (és ez meg is határozza fogadtatásukat).

De van-e még „kívül”? Nem azt jelenti-e a globalizáció sikere, hogy egyetlen civilizáció mintái terjedtek el az egész földkerekségen, magukba olvasztva vagy elpusztítva minden más mintázatot. A radikális iszlám vagy Mao Ce-tung kommunistából kapitalistává vedlett örököseinek képében ugyanaz a nyugati eredetű, totalitárius technokrata mentalitás néz vissza ránk, amelyet a modern ipari állam kényszerített rá alattvalóira és ellenfeleire.

Nem árt tudni ezért, hogy a birodalomépítés törekvése és a kulturális mintázatok ezzel járó egységesülése nem csak a mi korunkat jellemzi. Így végezte eddig minden magát túlélte civilizáció, maradék energiáit birodalomépítésre fecsérelve, látszólag ereje teljében. Az antikvitás végnapjait az akkor ismert világot leigázó Római Birodalom terjeszkedése készíti elő. A hűbéri rendszerét az abszolút monarchiák kiépülése és a gyarmatbirodalmaké. Nem osztályharc, nem idegen hatalmak támadása, nem is véres forradalmak söprik el őket! Saját súlyuk alatt roppannak össze, belső ellentmondásaik válnak elviselhetetlenné.

S miközben a környezetüket fölzabáló, pusztulásra ítélt dinoszauruszok még javában vívják egymással gyilkos csatáikat, lábaik alatt rémült kis lények kísérleteznek a túléléssel, az úgynevezett emlősök. Ők öröklik a Földet. Megfigyelhető, hogy az új kulturális minták, amelyek történelmi léptékű változások kiindulópontjaul szolgálnak, hasonlóképpen születnek, rendszerint kicsiny, a puszta fennmaradásért küzdő helyi közösségek kezdeményezéseiből. Távoli provinciákban, kolostorok falai között őrzik s művelik őket; vagy, mint az újkor hajnalán, a fennálló rendszer zárványaként működő városi közösségek küzdelmes hétköznapijaiból emelkednek ki, fokozatosan és kezdetben szinte észrevétlenül.

2. MI TÖRTÉNIK VELÜNK?

Fogalmunk sincs, hogy mi történik velünk. Ezt szó szerint értem: az a fogalomkészlet avult el hirtelen, melynek segítségével tapasztalatainkat valóságként tudtuk egymással megosztani. Az utolsó Nagy Elbeszélés, melynek keretei között a Nyugat önértelmezése összefüggő, értelmes egésznek alkotott, az igazság diadaláról szólt – mint minden Nagy Elbeszélés. (Megismeritek az igazságot, és az igazság szabaddá tesz titeket.) Az igazság megismerését ezúttal a természettudományok vizsgálati módszereinek alkalmazásától remélték, a felszabadulást pedig a tudományos-technológiai haladás vívmányaitól, amelyek – az egyre gyarapodó tudás gyümölcseként – az előállított javak végtelen bőségével ajándékozzák meg az emberiséget. Az általános jólét, amelyet e bőséggel azonosítottak, és amelyet egyesek a piaci folyamatokat szabályozó láthatatlan kéz áldásos működésétől reméltek, míg mások éppen ellenkezőleg a tudományos tervezéstől, a továbbiakban, úgymond, megszünteti fajunk kiszolgáltatottságát a természeti vak szükségszerűségnek, valamint a kényszerítő társadalmi viszonyoknak. Testvér léssen minden ember, és a tiszta észszerűség részrehajlatlan szabályai szerint berendezett társadalomban a felszabadított egyének végre hozzáláthatnak mindenirányú szükségleteik kielégítéséhez. Ezzel a történelem, Karl Marx és Francis Fukuyama egybehangzó ígérete szerint véget ér.

Nem vitás, e narratíva a jó kormányzás mibenlétére nézve többféle, egymást kizáró elgondolást is megengedett. Ezek elsősorban az egyén szabadságigénye és az észigazságok egyetemessége közti feszültség feloldásának módjában különböztek egymástól, és az állam abszolút hatalmának igazolásától a piaci szabad verseny dicsőítésén keresztül az uralommentes közösségek követeléséig terjedtek. De akár törvényeik észszerűségére hivatkoztak, akár az egyén elidegeníthetetlen jogaira, abban megegyeztek, hogy a politikai rendszer legitimitását nem a hatalmi jogcímek földöntúli vagy e világi eredetű tekintélyéből származtatták, hanem a politikai közösség tagjaitól nyert felhatalmazásból vezették le. Olyan emberek akaratából, akik belátják az együttműködés szükségszerűségét, ámde korlátozni igyekeznek ebből fakadó kötelezettségeik körét, hogy az a lehető legkevésbé akadályozza őket bármiben, ami egyéni meggyőződésük szerint a javukat szolgálja. A kormányzás feladata ezért nem a jó célok megálapítása és követésük kikényszerítése lett, csupán a termelő kapacitások növelésének előmozdítása és az előállított javak elosztásának szabályozása.

Ezt a rendszert a huszadik század végére három végzetes csapás érte. Bebizonyosodott, hogy a javak szaporítása nem okvetlenül vezet jóléthez. Értelmetlenné, egyenesen veszedelmessé vált a termelő kapacitások további növelése. A népszuverenitás elve pedig üres formalitássá lett.

Az élővilág elpusztítása árán nemhogy megszabadultunk volna a nélkülözéstől, inkább az ínség új nemeivel ismerkedünk: emberek százmilliói nem jutnak

többé egészséges ivóvízhez, megfelelő táplálékhoz. Okostelefonhoz, löfegyverhez, antibiotikumhoz és láncfűrészhez talán igen, de az ép természeti környezettel együtt létbiztonságuk és önbecsülésük is oda lett. A javak szaporítása többé a gazdag országokban sem jár az élet minőségének javulásával: az egészségünket, kapcsolatainkat, környezetünket romboló, izlésünket és igazságérzetünket sértő, pazarló, kényszeres növekedés korába léptünk. A megélhetés problémájára, ahogyan ezt már Henry David Thoreau észrevette, olyan megoldást találtunk, amely bonyolultabb, mint maga a probléma.

Az ökoszisztémák összeomlása és a klímakatasztrófa irracionálissá tette azt, amit mostanáig racionális gazdálkodásnak neveztek: a teljesítmény növelését minden egyébre való tekintet nélkül. A termelő kapacitások bővítését azonban a tökéletes újratermelés logikája továbbra is kikényszeríti, annak dacára, hogy az anyag- és energiaforgalom növelésének természeti és szociális költségei (amelyeket a társadalmak kénytelenek fedezni) ma már nagyobbak, mint az attól remélt haszon. Javaink tömeges előállításáról kiderült, hogy az létforrásaink kimerítésével és jóvátehetetlen elszennyezésével jár. A technológiai-gazdasági komplexum szolgálatába állított tudomány az emberiség jótévőjéből az emberiségre leselkedő veszélyek legfőbb forrásává lett. Ahogy elődeink rettegték a természet kiszámíthatatlan vak erőitől, úgy rettegünk ma a tudományos felfedezések beláthatatlan következményeitől, s hozunk áldozatot a kikerülhetetlen és mindenható technológiai-gazdasági szükségszerűség oltárán, emberáldozatot is.

Ami végül a dolog politikai következményeit illeti, a felvilágosodás programja a természet felett aratott győzelemtől az emberiség felszabadítását remélte. A legyőzött természet romjaira azonban a totális ellenőrzés és elnyomás minden eddiginél hatékonyabb rendszere épült. A politikai közösség önrendelkezésének a legtöbb országban még a látszatát sem sikerült megőrizni azzal a hatalommal szemben, amely a nyereséggel működő államok és hódító birodalomként viselkedő tőkecsoportok kezében jelenleg összpontosul. Az elégedetlen polgároknak többé esélyük sincs arra, hogy a hatalomgyakorlás módján változtassanak, szavazataikkal legfeljebb a szereplők rotációjáról gondoskodó mechanizmust működtetik. Az uralmi viszonyoknak többé nem alakítói, hanem elszenvedői.

Ha a társadalom fennálló rendjét igazoló cél – a javak szaporítása – értelmetlennek bizonyul, és az uralomra jogosító elv – népszuverenitás – többé nem érvényesül, akkor kijelenthetjük, hogy az adott politikai rendszer elveszítette legitimitását. Valójában a nyers erőviszonyok kéréhetetlen logikája uralkodik, amelyet algoritmusok közvetítenek, és személytelen automatizmusok érvényesítenek.

3. MI AZ, HOGY ÖKOLÓGIAI POLITIKA?

A késő modern ipari tömegtársadalmak radikális kritikájának hívószava az elmúlt évtizedekben az ökológia lett, talán nem is alaptalanul. A görög 'oikosz' kifejezés házat, háztartást, otthont jelent, és olyan tudásterületek nevéből ismerős, amelyek a társulással és a megélhetéssel kapcsolatosak, s a kettő közötti összefüggést kutatják: az élőlények egymásrautaltságát és együttélésük rendjét, akár a természetben, akár a társadalomban. A most lezáruló civilizációs korszakot pedig mi sem jellemzi inkább, mint az a végzetes elbizakodottság, amellyel ezt a rendet érvényteleníteni igyekezett. Ebbeli erőfeszítésünk döbbenetes sikerrel járt, az oikosz, földi otthonunk, mára úgyszólván lakhatatlanná vált, s az ember hontalan. A következő korszak, ha nem a pusztulásról és a civilizáció leépüléséről fog szólni, akkor az ökológiai egyensúly helyreállításának kísérletéről.

A természeti források kimerítése és tönkretétele helyett megélhetésünket ezen túl az emberi képességek bölcsőbb használatára kell alapoznunk, s ez a fordulat minden bizonnyal érinti majd a munkamegosztás és a kormányzás eddigi rendjét, a társadalmi teljesítmények értékelésének módját. A politikai bölcsesség többé nem érheti be azzal, hogy semlegességet színelve mintegy automatikusan támogatassa azt az életmódot és azokat a gazdálkodási eljárásokat, amelyek megfelelnek az ipari társadalom logikájának. Globális egymásrautaltságunk belátása és a kibontakozó ökológiai katasztrófa megkerülhetlenné teszi az egyéni célok értelmének, az egyes életformák jóságának igazolását, az erről folyó nyilvános vita intézményes kereteinek újragondolását. Pontosan azt, amit a szabad vagy nyitott társadalom ideológusai a szabadságok egyenlőségére hivatkozva, jó okkal és mindenáron el akartak kerülni.

Az ökológiai belátásokból azonban semmi esetre sem következik a felvilágosult modernitás vívmányainak elutasítása. A zöldek a múltat sem végképp eltörölni, sem visszahozni nem kívánják; nem osztják a baloldali radikalizmus utópiáit, sem a jobboldali populizmus nosztalgiáit. Azoknak az akadályoknak az elhárítására szövetkeztek, amelyeket a technológiai-gazdasági világrend életidegen logikája kényszerít a társadalomra, lehetlenné téve, hogy az emberek a saját sorsukról szabadon dönthessenek. Ezért a politikában a zöldek a felelős részvételen és közös mérlegelésen alapuló döntéshozatal feltételeinek megteremtésére törekednek, jól tudva, hogy ennek csak akkor van realitása, ha sikerül helyreállítani a dolgok emberi léptékét. Elsősorban ez különbözteti meg őket egyrészt a gazdasági globalizáció neoliberais híveitől, másrészt az illiberális államért lelkesedő technokraták, fundamentalisták, szocialisták vagy nemzetiszocialisták elképzeléseitől.

Egy kormányra kerülő ökológiai párt első tennivalója valószínűleg az lenne, hogy megvizsgálja, miként szabadulhat meg a rá bízott hatalom azon részétől, amely nem az államot illeti – még kevésbé a nemzetek feletti szervezeteket –, és azt visszaszolgáltassa az érintetteknek. A biológiai sokféleség védelme ugyanis,

a szennyező kibocsátások mérséklése, az áttérés az anyag- és energiatakarékos szelíd technológiákra vagy a tudatos családtervezés nagyjából olyan intézkedéseket kíván, amelyek helyi szinten megvalósíthatók. E szempontok mellőzés napjainkban elsősorban a helyi érdekektől függetlenített döntéshozatali eljárásoknak és mechanizmusoknak köszönhető. Mert ha a világgazdasági függőségüket megfelelő országok, régiók, városok sorra úgy döntenének, hogy következetesen alkalmazni kívánják az egészségüket, környezetüket, szociális biztonságukat védő szankciókat, akkor a legnagyobb globális szennyezők, az emberiségre halálos veszedelmet jelentő iparágak, cégek és technológiák elveszítenék a létjogosultságukat, és rövidesen maguktól tűnnének el.

Mindez persze meglehetősen messzire vezet a természet- és környezetvédelem napi gyakorlatától. Nem hiába tiltakoztak a bakancsos-kockásinges környezetvédők oly sokáig az ellen, hogy belekeverjék őket a politikába. Bebizonyosodott azonban, hogy a környezet mint környezet, mondhatni *per definitionem* védhetetlen. Már maga az ember/környezet opposzió megelőlegezi az embertől megkülönböztetett és vele szembeállított környezet feltétlen alárendelését az ember érdekének, bármi legyen is az. Az embernek azonban nincs „környezete”. Világa van, a nyelv és az értelem világa, melynek ő maga egyszerre alkotója és alkotása, s ez a világ nemcsak elválaszthatatlanul *hozzátartozik* az ember lényéhez, hanem mindenestül és nyilvánvalóan *rá tartozik*: felelős érte.

Felelős gondoskodás vagy célszerű használat? Két egymást kizáró leírása ez a világhoz való viszonyunknak, mögöttük magának a tudásnak kétféle felfogása áll. A tudás hatalom, ahogyan a természet feletti győzelmét ünneplő modernitás hirdette Francis Bacon nyomán? Vagy a hatalomnak éppen az ellenkezője: megértő részvétel a mások életében? Hogy ez a kérdés inkább ismeretelméleti vagy alapjában véve etikai természetű, maga is vita tárgya. Eldöntése nélkül azonban hozzá se kezdhetünk lehetőségeink és tennivalóink számbavételéhez. Honnan tudhatnánk, hogy mi az igazság, ha egyszer úgy találtuk, hogy éppen a tudás, amelyben bízunk, hagyott cserben minket? Akkor pedig milyen alapon döntsük el, mit tegyünk, merre keressük a kiutat civilizációnk válságából, és hogy milyen jövőt remélhetünk magunknak?

Mit tudhatok – ha egyszer elveszett a tudásba vetett bizalom? *Mit kell tennem* – és miért pont nekem? *Mit szabad remélnem* – a politikától? A három kérdés, amelyet Immanuel Kant a 18. század végén az ész helyes használatának univerzális törvényeire támaszkodva kívánt egyszer s mindenkorra megválaszolni, kérdés maradt, és új értelmet nyer napjainkban. Nem hiszem, hogy bármelyikre is választ találtam volna, vállalkozásom ennél szerényebb és gyakorlatiasabb: a kanti kérdések érvényességéből kiindulva, válasz gyanánt az ökológiai politika elméleti alapjait igyekszem bemutatni. Csupán önirónia részemről, hogy a könyv három fejezetének címét a felvilágosodás emblematisz gondolkodójától kölcsönözöm, egyben utalás az ott kapott válaszok érvényességét illető kétségeimre.

Mentségemül szolgáljon, hogy a feladatot, amelynek elvégzése meghaladja képességeimet, nem én választottam. A feladat talált meg engem, aki egészen mással akartam foglalkozni, azonban rossz korba születtem. Vagy éppen ellenkezőleg. Simone Weil jegyezte fel a második világháború legsötétebb óráiban, nem sokkal a halála előtt: „Nem születhetnél volna jobb korba, mint épp a mostaniba, amelyben mindent elveszítettünk.”

Amikor minden elsötétül, a legkisebb fénysugárra is figyelmesek leszünk.